

Ростислав Угринюк,
Василь Угринюк

Опис фразеолексичного поля «інтелект» за функціональними парадигмами (на різночастиномовному матеріалі, у тому числі й фразеологічних одиниць)

У статті описано фразеолексичне поле як об'єднання різночастиномовних лексичних та фразеологічних одиниць. Близькі за своєю семантикою лексеми і фразеологізми виконують подібне семантичне навантаження (у межах семантичних просторів поля). Аналіз показав, що інтелект в уяві носіїв німецької мови структурується шістьма близькими семантичними просторами. Найбільша кількість фразеологізмів (238), які описують фразеолексичний простір (1), «раціональний прояв інтелекту», свідчить, що вони виражають суть німецького менталітету.

Ключові слова: фразеолексичне поле, лексична одиниця, фразеологічна одиниця, лексико-семантичне поле, семантичний простір.

Постановка наукової проблеми та її значення. У ХХ ст. для розв'язання питання парадигматичної систематизації лексики вчені почали використовувати категорію «поле» [5, с. 19]. Й. Трір, Л. Вайсгербер, Л. М. Васильєв, В. В. Левицький, М. М. Покровський та багато інших дослідників вважають, що слова в мові та у свідомості мовця **парадигматично** пов'язані, утворюючи угруповання слів – лексико-семантичні поля (ЛСП). Ураховуючи міркування Й. Тріра щодо «безлакунарності поля», до ЛСП варто включити ще й фразеологізми.

Аналіз досліджень цієї проблеми. За останні 15 років неодноразово вже здійснювали спроби опису лексичних і фразеологічних одиниць на позначення інтелекту. Зокрема, мовний матеріал на позначення розумових здібностей уже поставав об'єктом досліджень у дисертаційних роботах М. З. Гурко, М. Р. Межубовського, Л. О. Ніжегородцевої-Кириченко, Е. М. Татарінової. Проте вчені обмежувалися лише певною частиною мови, досліджували окремі аспекти міжсистемних відношень у лексико-семантичній системі мови.

Мета дослідження полягає в цілісному описі німецьких іменників, прикметників, дієслів і фразеологічних одиниць на позначення розумових здібностей людини в межах фразеолексичного поля.

Завдання статті – виявити близькі за своєю семантикою лексем і фразеологізмів, які виконують подібне семантичне навантаження (у межах семантичних просторів поля).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Задля досягнення поставленої мети дослідження слід розпочати з побудови на основі семантики компонентів лексико-семантичних груп (ЛСГ), функціональних парадигми, що включають виокремлені в попередніх дослідженнях різночастиномовні угруповання [див. додаток 1], функціонуючі компоненти яких покривають із різних аспектів єдиний фрагмент поля. Відзначимо при цьому відповідними знаками позитивну (+), негативну (-) та нейтральну (0) конотацію.

Складниками **першого функціонального фразеолексичного поля (ФЛП) «раціональний прояв інтелекту»** виявилися парадигми I.1 (4 ЛО/82 ФО), I.3 (5 ЛО/22 ФО), П.1 (4 ЛО/29 ФО), П.6 (2 ЛО/12 ФО), П.7 (3 ЛО/17 ФО), П.8 (4 ЛО/6 ФО), Д.1 (5 ЛО/46 ФО) та Д.4 (5 ЛО/24 ФО). Проналізуємо кожну з них.

Іменникова парадигма I.1 ґрунтується на чотирьох іменниках (*Verstand, Hirn, Klugheit, Geist*), виділених на основі формалізованих критеріїв, уключає ще 82 фразеологізми, де ці іменники виступають основними компонентами тлумачення. Аналіз фразеологізмів показав, що лівова їх частина (75 %) указують на порушення нормального функціонування організму, що може впливати на розумові реакції індивіда і як наслідок призвести до втрати ним поміркованості у своїх діях, наприклад, *aber sonst bist du gesund?* (-) «du bist wohl nicht recht bei *Verstand*»; *du bist wohl [als Kind] zu heiß gebadet worden!* (ugs.) (-) «du bist wohl nicht recht bei *Verstand!*». **Іменникова парадигма I.3** характеризується елементами *Vernunft, Klugheit, Verständnis* та *Erkenntnis*. Фразеологізми, у тлумаченнях яких є ці ключові лексеми, асоціюються здебільшого з оптимальним функціонуванням інтелекту індивіда. Так, ФО *jmdm. den Kopf zurechtsetzen / zurechtrücken* (ugs.) (+), «jmdn. zur *Vernunft* bringen»; *jmdm. schießt das Blatt* (+) «jmdm. kommt eine *Erkenntnis*» характеризують дію, спрямовану

на відновлення оптимального функціонування когнітивних процесів, які відбуваються в головному мозку людини.

Прикметникова парадигма П.1 включає чотири прикметники П.1 (4: *klug, begabt, intelligent, gescheit*) і фразеологізми, які описуються цими лексичними одиницями. ФО характеризуються семантикою, здебільшого спрямованою на відображення стану функціонування організму. Їм властиві семи:

- передбачливості та обережності, наприклад *der kluge Mann baut vor* (+) «wer **klug** ist, sichert sich ab, beugt vor», оскільки розумніші люди використовують свій інтелектуальний потенціал раціональніше, коли виконують оптимальне когнітивне завдання [9, р. 72];
- уміння володіти собою, наприклад *die Nerven behalten* (+) «ruhig und **besonnen** bleiben».

Прикметникова парадигма П.7 включає три прикметники *vernünftig, sinnvoll, überlegt* і фразеологізми, які тлумачаться її компонентами. Фразеологічні одиниці вказують на інтелект, що набувається через досвід та є необхідним для розв'язання практичних завдань.

Здебільшого фразеологізми з компонентом тлумачення *vernünftig* указують на ефективне використання набутих знань у процесі життєдіяльності, наприклад: *Vernunft annehmen* (+) «**vernünftig** werden»; *zur Vernunft kommen* (+) «**vernünftig** werden».

Прикметникова парадигма П.6 ґрунтується на чотирьох прикметниках, із яких лише *geschickt, schlau* тлумачать ФО, що входять до її складу. Слід зазначити, що хоча *diplomatisch* (П.6) є периферійним компонентом прикметникової ЛСГ, але за семою «досвідчений» утворює окрему парадигму, елементи якої також включають у свою семантику потенційну сему «досвід». Так, наприклад, *geschickt* указує на уміння, в основі яких лежить критичне усвідомлення попередніх невдач: *sich [mit etwas] aus der Affäre ziehen* (+) «**geschickt** [mit etwas] aus einer unangenehmen Situation herausgelangen».

Прикметникова парадигма П.8 уключає компоненти *überlegt, durchdacht, bedacht, umsichtig* та 6 ФО, де ці прикметники виступають компонентами тлумачення. Як показує матеріал дослідження, елементи П.8 також уключають у свій компонентний склад потенційну сему, яка характеризує наявний досвід усвідомлення, наприклад: *Hand und Fuß haben* (+) «**gut durchdacht sein**».

Компоненти **дієслівних парадигм Д.1** (ґрунтується на п'яти дієсловах (*denken, nachdenken, überlegen, glauben, meinen*) та 46 ФО) та **Д.4** (формується п'ятьма дієсловами та 24 ФО) вказують на підхід до розв'язання завдання, який передбачає попереднє залучення аналізу як реалізацію набутого досвіду. На цій основі людина здатна також зайнятися самоаналізом, наприклад, *bei sich Einkehr halten (geh.)* (0) «sich auf **sich** selbst **besinnen**, in sich gehen»; виплекати думку, щось добре обміркувати, наприклад, *sich etwas durch den Kopf gehen lassen* (0) «etwas **erwägen**, über etwas nachdenken»; передбачати та брати до уваги, наприклад, *jmdn., etwas in Betracht ziehen* (0) «jmdn. etwas berücksichtigen, **beachten**»); здійснити обчислення, що вимагають інтелектуальних зусиль, наприклад *sich etwas an den [zehn/fünf] Fingern abzählen / (landsch. auch:) abklavieren können (ugs.)* (+) «sich etwas leicht **denken** können, etwas leicht voraussehen können».

Функціонування ФЛП-1. Отже, складники семантичного простору «раціональний прояв інтелекту» упорядковані в єдину багатовимірну структуру, що інтегральними семами «раціональність; розмірковування; досвід» поєднує лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) лексем, які належать до різних частин мови: іменників, прикметників, дієслів. Фразеологізми, що тлумачаться цими компонентами ФЛП-1, демонструють типові переваги: тяжіння до дієслівно-іменникового вираження (відповідно, 106 і 68 ФО).

Другий фрагмент семантичного простору «здатність осмислено сприймати навколишнє середовище» (ФЛП-2) утворюють парадигми I.2 (16 ФО), П.3 (-), Д.6 (17 ФО).

Іменникова парадигма I.2 формується іменниками *Geist, Bewusstsein, Besinnung, Vernunft* та включає 16 ФО, де ці іменники виступають ключовими компонентами тлумачень. Аналіз фразеологічних одиниць свідчить, що в межах цього фрагменту семантичного простору властиві антропоморфні когнітивні моделі: – «розум – стан функціонування організму» (40 %), наприклад: *s-r (fünf) Sinne nicht (mehr) mächtig sein* (-) «nicht mehr bei Verstand (od. **Bewusstsein**) sein»;

- «здатність мозку людини відобразити дійсність» (20 %), наприклад: *zu sich kommen* (0) «wieder zu **Bewusstsein** kommen»;
- «здатність осмислено сприймати світ довкола себе» (40 %), наприклад: *zu sich (selbst) kommen* (+) «zur **Besinnung** kommen, sein eigenes Wesen, seine Lebensaufgabe entdecken»; *im stillen Kämmerlein* (0) «in der Stille, wo man zur **Besinnung** kommt».

Компонент тлумачення *Geist* указує здебільшого на пізнавальні здібності індивіда, за допомогою яких досягається якийсь результат, наприклад: *seinen Horizont erweitern* (+) – «das Gebiet vergrößern, in dem sich Geist und Denken eines Menschen bewegen».

Варто зазначити, що окремі компоненти I.2 включають сему «пізнавальна здібність» опосередковано. Так, скажімо, *Geist* та *Esprit* передовсім указують на швидкість сприймання, а *Bewusstsein* – на умову, за якої відбувається пізнання.

Прикметникова парадигма П.3. Слід зазначити, що прикметникова парадигма П.3 виявилася фактично не навантаженою, оскільки її компонентами пізнавальні процеси описуються значно рідше.

Дієслівна парадигма Д.6 представлена дієсловами *sich erinnern*, *beabsichtigen*, *vorhaben* та включає ФО, які тлумачаться компонентами її парадигми. Фразеологічні одиниці переважно (51 %) указують на здатність запам'ятовувати, зберігати й відтворювати у свідомості минулі враження, наприклад: *etwas noch frisch im Kopf haben* (+) «jemanden leicht an etwas **erinnern** können».

Фразеологічним одиницям, які тлумачаться дієсловами *beabsichtigen* та *vorhaben*, властива архісема планування. Загалом, застосовуючи інтелект, людина може здійснювати планування, наміри щось зробити, наприклад: *sich mit dem Gedanken tragen* «etwas vorhaben, **beabsichtigen**»; *etwas im Sinn haben* (0) «etwas **beabsichtigen**».

Функціонування ФЛП-2. Отже, ФО цього семантичного простору слугують для вираження пізнавальної здібності сприймання та її функціонування (у т. ч. і через згадування). Розум трактується більше як здатність присвідомо мислити, як уявний орган, де відбуваються інтелектуальні процеси, що пов'язані з процедурами аналізу й синтезу [1, с. 213]. Фразеологізми, які тлумачаться компонентами ФЛП-2, тяжіють до дієслівно-іменникового вираження (відповідно, 17 і 16 ФО).

Для наступного семантичного простору **функціональної фразеосемантичної парадигми «сприймання» (ФЛП-3)** важливою є швидкість сприйняття, яка характеризується компонентами парадигм I.6 (*Auffassungsgabe*, *Begriffsvermögen*, *Grips*; 2 ФО), П.3 (*aufgeweckt*, *geweckt*, *wach*, *geistreich*, *helle*, *scharfsinnig*; -), Д.7 (*verstehen*, *erfassen*, *erkennen*, *finden*; 48 ФО).

Проаналізований матеріал дає підстави зробити висновок, що основне смислове навантаження лежить на **дієслівній парадигмі Д.7**. Проналізуємо фразеологічні одиниці, основними компонентами тлумачення яких є компоненти Д.7.

Фразеологізмам із компонентом тлумачення *verstehen* характерна здебільшого ознака загального сприймання, розуміння, наприклад: *der Groschen fällt (bei jmdm.)* (ugs.) «jmd. begreift, **versteht** etwas endlich».

Як показує матеріал дослідження, дієслівні компоненти тлумачення *erfassen* та *finden* також указують переважно на ознаку сприймання, розуміння, наприклад: *auf den (richtigen) Trichter kommen* «etw. richtig **erfassen**, den Trick von etw. herausbekommen»; *sich an die Stirn greifen / fassen* «etwas unfaßbar, unerhört **finden**».

Фразеологічні одиниці, які мають у своєму складі тлумачний компонент *erkennen*, також характеризуються переважно ознакою сприймання: розумом людина здатна **помічати**, наприклад: *jmd. merkt [aber] auch alles!* (ugs.; iron.) «jmd. **erkennt**, begreift etwas, was schon längst allen bekannt ist, was sich von selbst versteht»; **усвідомлювати**, наприклад, *jmdm. zu[m] Bewußtsein kommen* «jmdm. klarwerden, von jmdm. **erkannt** werden»; **сносмеріжати** наприклад, *es (od. etw.) j-m an der Nase(nspitze) ansehen* «etw. deutlich aus j-s Gesichtsausdruck **erkennen**».

Функціонування ФЛП-3. Отже, спільна сема різночастининомовних компонентів ФЛП-3 «сприймання» об'єднує його в єдину багатовимірну структуру. Фразеологізми, що тлумачаться компонентами ФЛП-3, демонструють типові преференції: тяжіння до дієслівного вираження (48 ФО).

Семантичний простір функціональної фразеосемантичної парадигми «здатність до пізнання» (ФЛП-4) структурується парадигмами I.4 (2 ФО); П.5 (8 ФО); Д.2 (15 ФО); Д.3 (18 ФО).

Потрібно відразу ж указати, що іменникова парадигма **I.4** практично не навантажена, оскільки її компоненти не виступають компонентами тлумачень фразеологічних одиниць.

Прикметникова парадигма П.5 представлена п'ятьма прикметниками. Проте лише компонент *gescheit* трапляється в тлумаченнях фразеологізмів, які входять до цієї парадигми. Фразеологічні одиниці, витлумачені компонентом П.5 *gescheit*, указують на здатність до пізнання та отримання знань, наприклад: *nicht auf den Kopf gefallen sein* (+) «nicht dumm, recht **gescheit** sein».

Слід зазначити, що складні та похідні прикметники *geistreich*, *verständlich*, *scharfsinnig*, а також *helle* не трапляються в тлумаченнях ФО. Причиною цього є полісемічний паралелізм. У такий спосіб одне значення замінює інше, тому вказані прикметники використовуються значно рідше, ніж *gescheit*.

Дієслівні парадигми Д.2 та Д.3. Парадигма Д.2 ґрунтується на п'ятьох дієсловах: *nachdenken*, *grübeln*, *überlegen*, *sich besinnen*, а Д.3 – на чотирьох: *überlegen*, *sich besinnen*, *erwägen*, *bedenken*. Крім цього, Д.2 включає 15 ФО та Д.3 18 ФО, де згадані дієслова виступають основними компонентами тлумачення. Компоненти дієслівних парадигм Д.2 та Д.3 вказують на здатність до пізнання за допомогою мислення. Так, *nachdenken* з'являється в тлумаченні, зазвичай, за потреби розв'язання проблеми, наприклад, *sich [über etwas] den Kopf / Schädel zerbrechen / zermartern / zergrübeln* (0) «[über etwas] angestrengt **nachdenken**». Фразеологізми, що тлумачаться *erwägen*, *bedenken*, указують на потребу добре обдумати, узяти до уваги, наприклад: *etwas in Erwägung ziehen* (0) «etwas **erwägen**»; *sich etwas gegenwärtig halten* (0) «etwas **bedenken**».

У групі фразеологізмів, тлумачених дієсловами *überlegen*, *grübeln*, *sich besinnen*, виявлена домінуюча когнітивна модель «розум як ментальна структура». Пізнавальна здатність мислення уможливорює розв'язання певного завдання, наприклад: *mit sich zu Rate gehen* (*geh.*) (0) «gründlich **überlegen**»; *Probleme wälzen* (*ugs.*) (0) «sich mit Problemen [immer wieder] auseinandersetzen; **grübeln**».

Слід зазначити, що компоненти *sinnen*, *reflektieren*, *nachsinnen*, *nachgrübeln*, *sinnieren* не виступають як компоненти тлумачення ФО, оскільки їхню семантику замінюють дієслова *nachdenken*, *erwägen*, *bedenken*, *überlegen*, *grübeln*, унаслідок чого їх використовують рідко.

Функціонування ФЛП-4. ФО, що тлумачаться компонентами ФЛП-4, демонструють тяжіння до дієслівного вираження. Отже, основне смислове навантаження семантичного простору «здатність до пізнання» несуть дієслівні парадигми Д.2, Д.3 (відповідно, 15 і 18 ФО).

Складниками **семантичного простору «інтелект як засіб розв'язання завдання» (ФЛП-5)** виявилися парадигми I.5 (7), П.4 (5), Д.5 (-).

Іменникова парадигма I.5 описується вісьма іменниками, з яких лише *Klugheit*, *Auffassungsgabe*, *Begabung* трапляються в тлумаченнях семи ФО, які також уходять до її складу. Компонент тлумачення парадигми I.5 *Auffassungsgabe* асоціюється, зазвичай, з ментальним осягненням інформації, наприклад: *schwer/langsam von Begriff sein* «eine schwere, langsame **Auffassungsgabe** haben», оскільки вказує на характер перебігу розумових операцій.

Слід зазначити, що через специфіку семантики та ускладнену структуру, лексеми як, наприклад, *Intelligenz*, *Scharfsinn*, *Grütze*, *Denkvermögen*, *Geisteskraft*, не трапляються у складі тлумачень ФО.

Прикметникова парадигма П.4. Із семи компонентів, що входять до аналізованої парадигми, лише *intelligent* та *schlau* трапляються в тлумаченнях п'яти фразеологізмів, які теж формують цю мікросистему. Компонент П.4 *intelligent* вказує на інтелектуальний рівень індивіда, який є достатнім або недостатнім для розв'язання різноманітних завдань, наприклад: *kein [großes] Kirchenlicht sein* (-) «nicht sehr **intelligent** sein».

Інші, зазвичай, похідні, компоненти П.4 *aufgeweckt*, *geistreich*, *verständlich*, *scharfsinnig*, *clever* не використовуються для тлумачення ФО.

Дієслівна парадигма Д.5. Слід зазначити, що компонентів парадигми Д.5 (*nachsinnen*, *nachgrübeln*, *rätseln*, *knobeln*, *brüten über*) виявлено не було, оскільки вони здебільшого вказують на пізнавальні здібності людини.

Функціонування ФЛП-5. ФО, що тлумачаться компонентами ФЛП-5, демонструють тяжіння до іменниково-прикметникового вираження. Отже, основне смислове навантаження семантичного простору «інтелект як засіб розв'язання завдання» виконують іменникова (I.5) та прикметникова (П.4) парадигми (відповідно 7 і 5 ФО).

Семантичний простір функціональної фразеосемантичної парадигми «природні задатки індивіда» (ФЛП-6) структурується парадигмами I.7 (10 ФО) та П.2 (3 ФО).

Іменникова парадигма I.7 представлена іменниками *Begabung*, *Talent*, *Klugheit* та десятьма фразеологізмами, у тлумаченнях яких використовуються ці компоненти. Щодо опису компонента *Klugheit* – див. парадигми I.1, I.3.

У результаті аналізу виявилось, що з природними задатками асоціюються:

- компонент фразеологізму *Blut*, який позначає носія вроджених здібностей, наприклад, *jmdm. im Blut liegen* (+) «jmdm. als **Begabung** angeboren sein»;
- лексична одиниця *Licht* у складі ФО, наприклад, *sein Licht leuchten lassen* (+) «sein **Talent**, seine besonderen Fähigkeiten zeigen»;
- елемент ФО *Zeug*, який вказує на наявність в індивіда інтелектуальних передумов як необхідного набору інструментів для успішного ведення будь-якої діяльності, наприклад: *jmd. hat /*

jmd. besitzt / in jmdm. steckt das Zeug zu etwas (ugs.) (+) «jmd. hat die Anlage, das Talent, etwas zu werden».

Прикметникова парадигма П.2 ґрунтується на шести прикметниках, із яких лише *begabt, weise* тлумачать ФО, що входять до її складу. Мікросистема П.2 доповнює І.2 лише окремими прикладами. Аналіз показав, що з природними задатками асоціюється також компонент фразеологізму *Blut: Musik im Blut haben (+) «musikalisch, besonders rhythmisch begabt sein».*

Функціонування ФЛП-6. Отже, основне навантаження цього семантичного простору лежить на іменниковій парадигмі І.7, яку частково доповнює П.2. Проаналізований матеріал свідчить, що дієслова не вказують на семантику природних задатків індивіда.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, інтелект в уяві носіїв німецької мови структурується шістьма близькими семантичними просторами. Найбільша кількість ФО (238), які описують ФЛП-1 «раціональний прояв інтелекту», засвідчує, що вони виражають суть німецького менталітету.

Доцільно зазначити, що наше дослідження спростувало думку Й. Тріра щодо «безлакуарності поля» [пор. 11; 3] і підтвердило твердження Є. Г. Коротової [4], Г. Шварца [7], М. Шварц, Й. Кур [8, S. 60–63], Й. Тота [10] про те, що семантичне поле не ідентичне. В одних місцях перенавантажуються його окремі частини, в інших залишаються прогалини. Так, скажімо, ФЛП 2 «здатність осмислено сприймати навколишнє» включає ще дієслова, що також вказують на відновлення пізнавальних властивостей. ФЛП 5 «інтелект як засіб розв'язання завдань» включає сприймання і тямущість. Процес осмислення при цьому виявився не надто важливим, оскільки компоненти Д.5 не трапляються в тлумаченнях фразеологізмів. ФЛП 6 «природні задатки індивіда» структурується лише парадигмами іменників І.7 та прикметників П.2, а дієсловами семантика цього семантичного простору, за результатами нашого дослідження, не виражається.

Загалом, як показує матеріал дослідження, більшість фразеологічних одиниць має негативну конотацію (171 ФО). Позитивна властива 97 ФО, а нейтральна – 121 ФО. Це спричинено тим, що фразеологічна номінація переважно має суб'єктивний, емоційний характер, причому переважають негативні значення [2, с. 9]. С. Клімашевська обґрунтовує цей факт із психологічного погляду: на її думку, негативні висловлювання пов'язані з інтенсивною емоційністю. Це пояснює велику продуктивність пейоративних семантичних полів страху, відсутності успіху, інтелектуальної обмеженості та тупості ... і т. д. [6, S. 367].

У перспективі варто було б доповнити дослідження даними провідного німецького корпусу COSMAS (Institut der Deutschen Sprache, Mannheim), обсяг якого становить 2 млрд слововживань.

Джерела та література

1. Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – М. : Гнозис, 2007. – 512 с.
2. Добровольский Д. О. Сопоставительная фразеология (на материале германских языков) / Д. О. Добровольский, В. Т. Малыгин, Л. Б. Коканина. – Владимир : Изд-во Владимир. гос. пед. ин-та, 1990. – 80 с.
3. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. А. Корнилов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ЧеРо, 2003. – 349 с.
4. Коротова Е. Г. Межязыковая эквивалентность в лексической семантике: сопоставительное исследование русского и немецкого языков / Е. Г. Коротова. – Франкфурт на Майне : Ланг, 1998. – 220 с.
5. Степанова М. Д. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке : учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. / М. Д. Степанова, Г. Хельбиг. – М. : Высш. шк., 1978. – 259 с.
6. Klimaszewska Z. Die Phraseologie auf kulturhistorischem Hintergrund / Zofia Klimaszewska ; [hrsg. von Yoshinori, Shihiji] // Begegnung mit dem Fremden. Grenzen. Traditionen. Vergleiche: Akten des VIII. Internationalen Germanisten-Kongresses in Tokyo 1990. – München : Shudicum, 1991. – Bd. 4 : Kontrastive Semantik, Lexikologie, Lexikographie (Sektion 5). – S. 362–369.
7. Schwarz H. Zwölf Thesen zur Feldtheorie / Hans Schwarz // Wort und Welt: Aufsätze zur deutschen Wortgeschichte, zur Wortfeldlehre und zur Runenkunde. – Münster : Nodus-Publ., 1993. – S. 134–142.
8. Schwarz M. Semantik. Ein Arbeitsbuch / Monika Schwarz, Jeannette Chur. – Tübingen : Narr, 1993. – 223 S.
9. Sternberg R. J. Cognition and Intelligence: identifying the mechanisms of the mind / Robert J. Sternberg, Jean E. Pretz. – Cambridge : University Press, 2005. – 345 P.
10. Tóth J. Wortfeldforschung: Entwicklungsgeschichte und kontrastive semantische Untersuchungen / J. Tóth. – Szombathely : Verlag der Pädag. Hochsch. «Dániel Berzsenyi», 2001. – 219 S.
11. Wartburg W. Einführung in die Problematik und Methodik der Sprachwissenschaft / Walther von Wartburg. – Tübingen : Universitätsverlag, 1962. – 248 S.
12. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 685 с.

Список іменникових парадигм

Скорочення	Список компонентів парадигм із домінантами
I.1	<u>Verstand</u> , Hirn, Klugheit, Geist, Intellekt
I.2	<u>Geist</u> , Esprit, Bewusstsein, Besinnung, Vernunft
I.3	<u>Vernunft</u> , Ratio, Besinnung, Verständnis, Erkenntnis, Klugheit
I.4	<u>Intellekt</u> , Scharfsinn, Denkvermögen, Erkenntnis
I.5	<u>Intelligenz</u> , Scharfsinn, Grütze, Klugheit, Denkvermögen, Auffassungsgabe, Geisteskraft, Begabung
I.6	Begriffsvermögen, <u>Auffassungsgabe</u> , Grips
I.7	Klugheit, <u>Begabung</u> , Talent

Список прикметникових парадигм

Скорочення	Список компонентів парадигм із домінантами
П.1	<u>klug</u> , begabt, intelligent, gescheit
П.2	<u>begabt</u> , talentiert, feinsinnig, aufgeweckt, weise, gelehrt
П.3	<u>aufgeweckt</u> , geweckt, wach, geistreich, helle, scharfsinnig
П.4	<u>intelligent</u> , aufgeweckt, geistreich, schlau, verständig, scharfsinnig, clever
П.5	<u>gescheit</u> , geistreich, verständig, scharfsinnig, helle
П.6	clever, <u>diplomatisch</u> , geschickt, schlau
П.7	<u>vernünftig</u> , verständig, gelehrig, sinnvoll, vernunftbegabt, überlegt
П.8	<u>überlegt</u> , durchdacht, bedacht, umsichtig, bedächtig

Список дієслівних парадигм

Скорочення	Список компонентів парадигм із їх домінантами
Д.1	<u>denken</u> , glauben, meinen, nachdenken, überlegen
Д.2	<u>nachdenken</u> , grübeln, sinnen, überlegen, sich besinnen, reflektieren, nachsinnen, nachgrübeln, sinnieren
Д.3	<u>überlegen</u> , sich besinnen, erwägen, bedenken, sinnen
Д.4	<u>bedenken</u> , erwägen, überdenken, berücksichtigen, beachten, sich besinnen
Д.5	<u>nachsinnen</u> , nachgrübeln, rätseln, knobeln, brüten über
Д.6	<u>gedenken</u> , sich erinnern, sich entsinnen, beabsichtigen, vorhaben
Д.7	<u>verstehen</u> , erfassen, erkennen, finden

Угринюк Ростислав, Угринюк Василь. Описание фразеологического поля «интеллект» по функциональным парадигмам (на материале лексических, в том числе и фразеологических единиц). В статье описывается фразеологическое поле как объединение лексических и фразеологических единиц. Близкие по своей семантике лексемы и фразеологизмы выполняют похожую семантическую нагрузку (в пределах семантического пространства поля). Анализ показал, что интеллект в воображении носителей немецкого языка структурируется шестью близкими семантическими пространствами. Наибольшее количество фразеологических единиц (238), которые выражают ФЛП-1 «рациональное проявление интеллекта» свидетельствует, что они выражают суть немецкого менталитета. Исследование опровергло мнение Й. Трира по «безлакуарности поля» и подтвердило утверждение Е. Г. Коротовой, Г. Шварца, М. Шварц, Й. Кур, Й. Тога о том, что семантическое поле не является идентичным. В одних местах перегружаются его отдельные участки, в других остаются пробелы.

Ключевые слова: фразеологическое поле, лексическая единица, фразеологическая единица, лексико-семантическое поле, семантическое пространство.

Uhryniuk Rostyslav, Uhryniuk Vasyl. Description of the Phraseological and Lexical Field «Intelligence» by Functional Paradigms (on Lexical Units Including Idioms). This paper describes the field as a joining of lexical and phraseological units. Close semantically lexical and phraseological units have similar semantic meaning (within the semantic spaces of the field). The analysis showed that the intelligence in the imagination of German native speakers is structured by six close semantic spaces. The greatest number of phraseological units (238) which express phraseological and lexical field (1) «rational intelligence» shows that they express the essence of the German mentality. The study refutes the opinion of J. Trier on «gapless field» and confirmed the assertion of E. G. Korotova, G. Schwarz, M. Schwarz, J. Kur, J. Toth that the semantic field is not identical. In some places, some parts of it are overloaded to other gaps remain.

Key words: phraseological and lexical field, lexical unit, phraseological unit, lexical and semantic field, semantic space.

Стаття надійшла до редколегії
14.03.2014 р.